

KILKA UWAG DOTYCZĄCYCH KONSEKWENCJI NARUSZENIA PRAW WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ W ZNOWELIZOWANEJ USTAWIE O SZKOLNICTWIE WYŻSZYM

1. Uwagi ogólne

W ostatnich latach problematyka własności intelektualnej na uczelniach odgrywa coraz większą rolę. Przy czym wiąże się ona nie tylko z zarządzaniem tymi prawami (w tym ochroną i komercjalizacją dóbr intelektualnych tworzonych w tych jednostkach), ale także obejmuje politykę poszanowania cudzej twórczości i przeciwdziałania naruszeniom tych praw, w tym w szczególności praw autorskich (tzw. polityka antyplagiatowa). Kwestie te znajdują też swoje odbicie w regulacjach prawnych. Zasady zarządzania wytworami intelektualnymi tworzonymi przez pracowników, doktorantów i studentów oraz instrumenty prawne umożliwiające w przypadku naruszenia praw własności intelektualnej przez pracowników, doktorantów oraz studentów, pociągnięcie ww. osób do odpowiedzialności dyscyplinarnej (obok odpowiedzialności cywilnej i karnej), a także odebranie tytułu zawodowego zostały przewidziane w ustawie o szkolnictwie wyższym z 2005 r. (dalej „u.s.w.”). Kolejne nowelizacje ustawy, tj. głównie z 2011 r.² oraz z dnia 11 lipca 2014 r.³ (weszła w życie⁴ w dniu 1 października 2014 r.) wprowadziły dalsze istotne zmiany w odniesieniu do omawianej problematyki. Już na wstępie należy przypomnieć, iż ta regulacja z u.s.w. stanowi w pewnym zakresie swoiste uszczegółowienie reguł zawartych w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r.⁵ oraz ustawie prawo własności przemysłowej z dnia 30 czerwca 2000 r.⁶ lub też ich swoiste rozwinięcie (np. w zakresie konsekwencji naruszenia tych praw). Nowelizacje

1 Doktor nauk prawnych, Katedra Prawa Własności Intelektualnej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego; adwokat.

2 Po których został opublikowany tekst jednolity w Dz.U. z 2012 r. poz. 572.

3 Ustawa o zmianie ustawy – prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2014 r. poz. 1198.

4 Por. jednak art. 34 i 35 ustawy nowelizującej z 11 lipca 2011 r.

5 Tekst jedn. Dz.U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631, z późn. zm.

6 Tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 1410.

u.s.w. nie skutkowały zmianami ww. ustaw. Natomiast wraz z tą nowelizacją u.s.w. zmieniono kilka innych ustaw mających znaczenie dla środowiska naukowego, w tym przede wszystkim: ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki⁷ i ustawę o Polskiej Akademii Nauk.⁸

Obecnie w u.s.w. zmienione (doprecyzowane i zasadniczo zaostrzone) zostały reguły odpowiedzialności dyscyplinarnej z tytułu naruszenia praw własności intelektualnej przez nauczycieli akademickich. Większy nacisk położono na skuteczne przeciwdziałanie przypadkom nielegalnego wykorzystywania cudzych utworów w pracach dyplomowych. Ma to się odbywać poprzez obligatoryjne sprawdzanie każdej pracy z użyciem programu antyplagiatowego oraz stworzenie ogólnopolskiego repozytorium pisemnych prac dyplomowych.

2. Ustawowe obowiązki w zakresie zapobiegania naruszeniom praw własności intelektualnej („walka z plagiatami”)

Zgodnie z art. 86 c ust. 1 pkt 1 lit. „a” u.s.w. w regulaminie „zarządzania prawami autorskimi i prawami pokrewnymi oraz prawami własności przemysłowej oraz zasad komercjalizacji” w szczególności powinny być określone prawa i obowiązki pracowników oraz studentów i doktorantów w zakresie ochrony i korzystania z praw autorskich i praw pokrewnych oraz praw własności przemysłowej. Wydaje się, że w celach edukacyjnych w regulaminach powinny znaleźć się ogólne postanowienia nakazujące przestrzeganie praw własności intelektualnej osób trzecich. Także w regulaminie studiów wzmianka o poszanowaniu praw chroniących rezultaty pracy intelektualnej innych twórców powinna być zamieszczona.⁹ Niektóre uczelnie w kodeksach etyki wprowadzają postanowienia dotyczące poszanowania cudzej twórczości. Uczelnie powinny dbać o rozpowszechnianie informacji o przyjmowanych przez uznane gremia kodeksach etycznych (np. kodeks etyki pracownika PAN¹⁰) oraz o zbiorach dobrych praktyk w sferze publikacji naukowych.¹¹

Praktyka wielu uczelni pokazuje, iż prowadzone były archiwa cyfrowe (repozytoria) prac dyplomowych oraz prace te były sprawdzane z wykorzystaniem tzw. programów antyplagiatowych. Nowelizacja u.s.w. z 2014 r. praktykę¹² tę stosowaną

7 Tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 1852.

8 Dz.U. z 2010 r. Nr 96, poz. 619 z późn. zm.

9 W praktyce ma to miejsce.

10 Przyjęty na Zgromadzeniu Ogólnym PAN w dniu 13 grudnia 2012 r., treść kodeksu stanowi załącznik do uchwały nr 10/2012 http://www.institucja.pan.pl/images/stories/pliki/Komisja_ds_Etyki_Nauce/dokumenty/Kodeks_etyki_pracownika_naukowego_31.12._2012.pdf (data dostępu: 30.04.2015 r.).

11 Opracowanie pt.: Rzetelność w badaniach naukowych oraz poszanowanie własności intelektualnej z 2012 r. – przygotowane przez Zespół do spraw Dobrych Praktyk Akademickich przy MNiSzW, <http://www.nauka.gov.pl/nauka/zespol-ds-dobrych-praktyk-akademickich/>. (data dostępu: 30.04.2015 r.).

12 Por. informacje z raportu NIK dotyczącego: ochrony praw autorskich w pracach dyplomowych w szkołach wyższych, odnośnie stosowania w uczelniach programów antyplagiatowych, s. 18-22; informacja z dnia 31 października 2014 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,7598,vp,9530.pdf> (data dostępu: 30.04.2015 r.).

przez wiele uczelni, ale jednak nie będącą powszechną zamienia w powszechny obowiązek.

Dodane w nowelizacji dwa artykuły tj. 167 „a” i 167 „b” u.s.w. nakładają na uczelnie znaczne obowiązki, które z założenia mają przeciwdziałać zjawisku naruszenia praw własności intelektualnej, głównie praw autorskich, w pracach dyplomowych.

Wprowadzono definicję pracy dyplomowej, zgodnie z którą jest to: „samodzielne opracowanie określonego zagadnienia naukowego lub artystycznego lub dokonanie artystyczne prezentujące ogólną wiedzę i umiejętności studenta związane z kierunkiem studiów, poziomem i profilem kształcenia oraz umiejętności samodzielnego analizowania i wnioskowania”. Przykładowe kategorie prac dyplomowych wskazano w ust. 2 art. 167 „a” u.s.w., należą do nich: praca pisemna, opublikowany artykuł,¹³ praca projektowa, w tym projekt i wykonanie programu lub systemu komputerowego oraz praca konstrukcyjna, technologiczna lub artystyczna. Pracą dyplomową jest przede wszystkim praca magisterska oraz licencjacka. Pomimo że nie wynika to z literalnego brzmienia przepisu (i nie ma powodu, aby musiało wynikać), wszystkie prace dyplomowe będą utworami (niektóre będą zawierać dodatkowo artystyczne wykonania, fonogramy, wideogramy, rozwiązania stanowiące wynalazki, wzory użytkowe czy przemysłowe).¹⁴ Prace dyplomowe mają być samodzielnymi¹⁵ opracowaniami, przy czym mogą zawierać odwołania lub fragmenty cudzych utworów wykorzystane zgodnie z regułami prawa autorskiego (cudze utwory mogą być w nich wykorzystane głównie w postaci tzw. cytatów,¹⁶ dotyczy to także utworów promotorów). Nie przekreśla charakteru samodzielnej pracy wykorzystanie w niej cytatów (nawet licznych), o ile przewaga ilościowa lub jakościowa zapewniona jest przez elementy własne pochodzące od dyplomanta.

Obowiązek sprawdzania z wykorzystaniem programów antyplagiatowych dotyczy tylko prac pisemnych (sporządzonych w każdym języku¹⁷), pisemność powinna być rozumiana szeroko (obejmować prace przygotowane z użyciem znaków słownych, symboli matematycznych). Nie wykluczone, że w przyszłości, gdy zostaną

13 Zauważmy, iż wtedy rodzi się ciekawy problem związany z realizacją przez uczelnię uprawnień z art. 15 a pr. aut. Można się zastanawiać czy uprawnienie to w ogóle wtedy powstaje.

14 Por. J. Barta, R. Markiewicz, Autorskoprawne problemy prac magisterskich i doktorskich, Księga pamiątkowa ku czci Profesora Janusza Szwaji, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej” 2004, z. 88, s. 79 i n.

15 „Praca magisterska ma być samodzielnym opracowaniem tematu na podstawie i z wykorzystaniem dostępnych źródeł. Praca magisterska spełniająca powyższe kryteria, czego dowodem są oceny wystawione przez promotora i recenzenta, jest istotną okolicznością stanu faktycznego sprawy, warunkującą nadanie tytułu magistra” tak przyjęto w orzeczeniu NSA w sprawie I SA 841/99, z dnia 22 grudnia 1999 r., teza nr 2.

16 Por. J. Barta, R. Markiewicz, Prawo autorskie, Warszawa 2013, s. 190 i n.; E. Traple, (w:) J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Cwiakalski, R. Markiewicz, E. Traple, Prawo autorskie i prawa pokrewne, Warszawa 2011, J. Barta i R. Markiewicz (red.), s. 267 i n.; S. Stanisławska-Kloc, (w:) M. Bukowski, D. Flisak (red.), Z. Okoń, P. Podrecki, J. Raglewski, S. Stanisławska-Kloc, T. Targosz, Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz LEX, Warszawa 2015, s. 444 i n.; S. Stanisławska-Kloc, Zasady wykorzystywania cudzych utworów: prawo autorskie i dobre obyczaje (etyka cytatu), „Diametros” 2009, nr 19, s. 160-184, <http://www.diametros.iphils.uj.edu.pl/index.php/diametros/article/view/338> (data dostępu: 30.04.2015 r.).

17 Problemy mogą dotyczyć sprawdzania prac powstałych przy użyciu innych alfabetów aniżeli łaciński.

rozbudowane programy komputerowe i odpowiednie bazy (repozytoria), wtedy będzie można sprawdzać także inne rodzaje prac aniżeli pisemne (egzekwowanie obowiązku sprawdzania innych niż pisemne prac będzie wymagać nowelizacji ustawy). Obecnie podlegają temu obowiązkowi prace pisemne, które co prawda zawierają elementy graficzne, fotograficzne, tj. inne aniżeli wyrażone słowem (choć te inne elementy nie będą weryfikowane przez program).

Sprawdzanie może odbywać się z wykorzystaniem jednego programu, ustawa nie określa dokładnie rodzaju programu,¹⁸ musi on spełniać tylko jeden warunek, tj. współpracować z ogólnopolskim repozytorium pisemnych prac dyplomowych (oznacza to, że musi być kompatybilny z programem, który zarządza/obsługuje to repozytorium). W praktyce chodzi o to, aby program, którym posługuje się uczelnia był w stanie porównać składowe przez studentów prace dyplomowe z tymi, które są już nie tylko w bazie uczelnianej (jak miało to miejsce z reguły dotychczas), ale z pracami studentów z innych uczelni, które będą przechowywane w ogólnopolskim repozytorium prac. Im większy zakres porównania (wyznaczony „mocami obliczeniowymi” komputerów repozytorium ogólnokrajowego), tym większe prawdopodobieństwo dokładnego zweryfikowania pracy i ewentualnego wykrycia nieujawnionych zapożyczeń (wykrycia plagiatu). Repozytorium ogólnopolskie pisemnych prac dyplomowych prowadzi MNiSZW (por. art. 167 „b” u.s.w.). Wśród 9 kategorii danych, które są w nim umieszczane (m.in. tytuł pracy, imiona i nazwiska autora), ostatnią stanowi treść pracy dyplomowej (wyjątek dotyczy prac zawierających informacje niejawne). Praca jest wprowadzana (na stałe) do repozytorium niezwłocznie po zdaniu egzaminu dyplomowego (zapewne mogłyby być wprowadzone „automatyczne” rozwiązania, iż w momencie zdania egzaminu – po „podpięciu” protokołu egzaminu do „konta” studenta jego praca będzie przesyłana do repozytorium).

Opisane obowiązki w zakresie sprawdzania prac dyplomowych nie stosuje się do studentów, którzy w dniu wejścia w życie ustawy, tj. 1 października 2014 r. studiowali na ostatnim roku (studiów licencjackich czy magisterskich).¹⁹ Rozwiązanie to ma na celu umożliwienie uczelniom, szczególnie tym, które nie stosowały dotychczas na szeroką skalę tych programów, przygotowanie się do wypełniania obowiązku sprawdzania prac. W praktyce wypełnienie tego obowiązku zostało przesunięte w czasie niemal o 1,5 roku, tj. do wiosny 2016 r., gdy będą podchodzić do egzaminów dyplomowych studenci, którzy w październiku 2014 r. byli na przedostatnim roku studiów (przykładowo dotyczy to studentów studiów sześciusemestralnych licencjackich czy czterosemestralnych uzupełniających magisterskich).

18 Użycie liczby mnogiej powinno być odczytywane jako wyraz swobody uczelni w wyborze programu spośród funkcjonujących na rynku. Uczelnia może posługiwać się programem specjalnie napisanym na jej zamówienie przez osoby trzecie, jak i przez pracowników; albo którymś z programów funkcjonujących na rynku, na którego korzystanie nabędzie licencję. Programy te będą chronione prawami autorskimi. Natomiast skuteczność posługiwania się tymi programami w praktyce uzależniona jest od zawartości bazy danych (bazy tekstów), z którymi program będzie porównywać tekst poddawany kontroli.

19 Por. art. 34 ustawy nowelizującej z dnia 11 lipca 2014 r.

Natomiast do końca 2016 r. rektorzy są zobowiązani przekazać do repozytorium ogólnopolskiego dane dotyczące prac, których obrona zakończyła się pozytywnym wynikiem po dniu 30 września 2009 r.²⁰ Realizacja tego obowiązku może mieć miejsce, o ile uczelnia posiada uprawnienie do korzystania z pracy studenta. Można się zastanawiać, czy któraś z postaci dozwolonego użytku przewidziana w pr. aut.²¹ nie stanowi takiej podstawy. Natomiast samo nałożenie w u.s.w. obowiązku przekazania prac do repozytorium nie kreuje nowej postaci użytku²² spoza ustawy autorskiej. W niektórych uczelniach już od lat kwestie wykorzystywania prac dyplomowych (szczególnie magisterskich) były regulowane na drodze umów (licencyjnych) zawieranych ze studentami lub jednostronnych oświadczeń studentów kierowanych do uczelni. W oświadczeniach tych studenci wyrażają zgodę na wykorzystywanie ich prac (głównie zwielokrotnianie i udostępnianie) na potrzeby weryfikacji autorstwa.

Obowiązujące przepisy nie nakładają na uczelnie obowiązku sprawdzania prac doktorskich oraz innych opracowań przygotowanych przez pracowników uczelni. W praktyce niektóre wydawnictwa (w tym uczelniane) stosują programy antyplagiatowe w celu zminimalizowania ryzyka opublikowania utworu, który okazałby się plagiatem (zawierałby nieoznaczone fragmenty cudzych utworów). A ponieważ odpowiedzialność z tytułu naruszenia autorskich praw osobistych i majątkowych ma charakter obiektywny,²³ nie zależy od dobrej lub złej wiary czy stopnia winy korzystającego (okoliczności te mają jednak znaczenie dla możliwości występowania z pewnymi roszczeniami lub dla wysokości zasądzanych roszczeń), to także wydawca wprowadzony w błąd przez autora co do samodzielności publikowanej pracy będzie ponosić odpowiedzialność z tytułu naruszenia praw autorskich.²⁴ Wydawca będzie jednak mógł wystąpić z roszczeniami regresowymi do autora; ale nie może całkowicie zwolnić się z ponoszenia odpowiedzialności. Co prawda w praktyce autorzy naruszeni w swoich prawach najczęściej pozywają samych „plagiatorów”, a rzadziej także wydawców, ale z uwagi na reguły odpowiedzialności solidarnej legitymację bierną procesową mają obydwie te podmioty i wybór kto zostanie pozwany leży po stronie uprawnionego z tytułu praw autorskich.

20 Zamiarem było, jak wydaje się, objęcie weryfikacją prac dyplomowych (obronionych mniej niż pięć lat wcześniej), których autorzy mogliby w przypadku wykrycia naruszenia praw autorskich zostać pociągnięci do odpowiedzialności karnej (przedawnia się ona po 5 latach od popełnienia czynu – art. 115 pr. aut. w zw. z art. 101 § 1 pkt 4 k.k.). Co prawda w związku z wyznaczonym na koniec 2016 r. terminem realizacji tego obowiązku autorzy większości prac obronionych w 2010 r. i 2011 r. nie będą już mogli być pociągnięci do odpowiedzialności karnej w przypadku wykrycia naruszenia, po przekazaniu pracy do tego repozytorium.

21 Niekiedy rozważa się powołanie na art. 33 „2” pr. aut. – kwestia ta jest przedmiotem analizy Autorki w innej publikacji.

22 Zasygnalizować można wątpliwość czy taka postać użytku byłaby zgodna z regulacjami unijnymi, w szczególności dyrektywą 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym.

23 Por. J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie...*, *op. cit.*, s. 279-280.

24 W przypadku, gdyby praca zawierała fragmenty cudzych utworów wykorzystane w warunkach przywłaszczenia autorstwa.

3. Zasady odpowiedzialności pracowników, doktorantów i studentów z tytułu naruszenia praw własności intelektualnej (w tym popełnienia plagiatu)

3.1. Zagadnienia ogólne

Na wstępie tej części celowe jest podkreślenie, iż odpowiedzialność dyscyplinarna nie wyłącza, ani w żaden inny sposób nie wpływa na odpowiedzialność cywilną, karną czy zawodową²⁵ oraz naukową związaną z naruszeniem praw własności intelektualnej. Przykładowo odpowiedzialność cywilna z tytułu naruszenia praw autorskich określona jest w art. 78 i 79 pr. aut., roszczeń z tytułu naruszenia tych praw można dochodzić przed sądem cywilnym. Odpowiedzialność karna uregulowana jest w art. 115-119 pr. aut.

Pod pojęciem odpowiedzialności naukowej rozumieć należy możliwość „odebrania” stopnia (doktora, doktora habilitowanego) lub tytułu naukowego oraz stopnia lub tytułu w zakresie sztuki uregulowaną w przepisach ustawy z dnia 13 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (dalej „u.tyt.st.nauk.”). Ustawa z 2014 r. nowelizująca ustawę o szkolnictwie wyższym wprowadziła też zmiany do u.tyt.st.nauk., w tym jedna z nich dotyczyła uregulowania kwestii „odebrania” tytułu naukowego profesora. Co prawda w świetle art. 29 u.tyt.st.nauk. możliwe było wznowienie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora lub doktora habilitowanego oraz tytułu profesora nie tylko na podstawie art. 145-145 „b” k.p.a. – ale także na podstawie nowych okoliczności wskazujących na to, że zostały one nadane na podstawie dorobku powstałego z naruszeniem prawa, w tym praw autorskich, lub dobrych obyczajów w nauce. A z kolei na podstawie art. 29 a u.tyt.st.nauk. możliwe jest stwierdzenie przez radę jednostki lub Centralną Komisję nieważności postępowania w sprawie nadania tytułu lub stopnia, jeżeli w pracy stanowiącej podstawę nadania tytułu lub stopnia osoba ubiegająca się o tytuł lub stopień przypisała sobie autorstwo istotnego fragmentu lub innych elementów cudzego utworu lub ustalenia naukowego. Jednak w praktyce „pełne” odebranie tytułu profesora było niemożliwe, gdyż w ustawie brak było podstawy do wydania przez prezydenta decyzji pozbawiającej prawa do posługiwania się tym tytułem. Dopiero ostatnia nowelizacja z 2014 r. usunęła tę lukę. W nowym art. 29 „b” u.tyt.st.nauk. przyjęto, iż: „w przypadku stwierdzenia nieważności postępowania o nadanie tytułu profesora albo uchylenia, w wyniku wznowienia postępowania, uchwały o przedstawieniu kandydata do tytułu profesora, osoba, której nadano tytuł profesora, traci prawo do posługiwania się tym tytułem”. Posługiwanie²⁶ się

²⁵ W tym dyscyplinarną uregulowaną w innych przepisach. Por. art. 139 ust. 2 u.s.w.

²⁶ Przepis posługuje się terminem „przywłaszcza”, który zasadnie jest w doktrynie interpretowany jako bezprawne, nieuprawnione posługiwanie się; dotyczy sytuacji gdy osoba nie ma uprawnienia do posługiwania się tym tytułem lub stopniem. Tak W. Jankowski, (w:) T.H. Grzegorzczak (red.), W. Jankowski, M. Zbrojewska, Kodeks wykroczeń. Komentarz, LEX/el 2013, teza nr 2 do art. 61.

bezprawne tytułem naukowym (jak i stopniem naukowym) stanowi wykroczenie z art. 61 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. kodeks wykroczeń (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 482). To nowe rozwiązanie umożliwiło skuteczne odebranie tytułu naukowego. Ponadto w tej ostatniej nowelizacji przyznano Prezydentowi RP, który nadaje tytuł naukowy, możliwość zwrócenia się do Centralnej Komisji o dołączenie do wniosku opinii komisji ds. etyki w nauce przy PAN, w przypadku powzięcia wiadomości o możliwości naruszenia praw autorskich przez kandydata do tytułu profesora.

Postępowanie dyscyplinarne toczy się niezależnie od innych postępowań²⁷ (a nawet gdy inne postępowania nie będą lub nie mogą np. z powodu przedawnienia być prowadzone). Orzeczone w postępowaniu dyscyplinarnym kary nie wpływają bezpośrednio na wymiar kar, środków stosowanych (czy roszczeń zasądzanych) w innych postępowaniach. Niemniej jednak zawsze można, mając na względzie ogólne zasady słuszności i sprawiedliwości, przy kolejnych rozstrzygnięciach brać pod uwagę już zasądzone kary, rekompensaty. Przy orzekaniu komisje dyscyplinarne są niezawisłe i samodzielnie rozstrzygają wszelkie zagadnienia faktyczne oraz prawne. Natomiast są one związane skazującym wyrokiem sądu karnego²⁸ (ustaleniami poczynionymi w tym wyroku) oraz opinią komisji do spraw etyki w nauce przy PAN²⁹ (w zakresie ustalenia treści naruszenia).

3.2. Odpowiedzialność pracowników z tytułu naruszenia praw własności intelektualnej

U.s.w. wyróżnia dwie kategorie pracowników tj. nauczycieli akademickich oraz pracowników niebędących nauczycielami akademickimi.

Konsekwencje naruszenia praw własności intelektualnej dokonanego przez nauczyciela akademickiego zostały uregulowane w dwóch sferach tj. związanych z:

- rozwiązaniem stosunku pracy z mianowanym nauczycielem akademickim oraz
- odpowiedzialnością dyscyplinarną nauczycieli akademickich.³⁰

Przy czym należy wskazać, iż znaczenie regulacji związanej z rozwiązaniem stosunku pracy z mianowanym³¹ nauczycielem akademickim bez wypowiedzenia

27 Tak też P. Wajda, A. Wiktorowska, (w:) W. Saneta (red.), M. Wierzbowski (red.) Prawo o szkolnictwie..., *op. cit.*, wersja elektroniczna, pkt 38 komentarza do art. 139 u.s.w. oraz H. Izdebski, J. Zieliński, Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz, LEX 2013 r., teza 5 do art. 139 u.s.w.

28 Por. art. 11 k.p.c.

29 Por. art. 143 ust. 4 w zw. z art. 144 „a” u.s.w.

30 Szczeg. por. ważne opracowanie J. Sieńczyło-Chlabicz, Odpowiedzialność nauczycieli akademickich, doktorantów i studentów z tytułu popełnienia plagiatu, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2010, nr 1, s. 133-157; oraz S. Stanisławska-Kloc, Plagiat contra autoplagiat, (w:) Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Janusza Barty i Ryszarda Markiewicza, (red.) A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc, Warszawa 2013, s. 1091-1114.

31 Po nowelizacji w 2011 r. ograniczono możliwość zawierania takich umów tylko z osobami, które mają tytuł naukowy profesora (por. art. 126). Przy czym jak zasadnie wskazuje W. Saneta osoby zatrudnione przed wejściem w życie tej nowelizacji na podstawie mianowania (ale nie posiadające tytułu profesora) należy nadal uważać, za pozostające w stosunku pracy z mianowania, por. (w:) W. Saleta (red.), M. Wierzbowski (red.), M. Kubiak,

(art. 126 u.s.w.) będzie maleć, jeżeli przepis nie zostanie znowelizowany (co należałoby postulować). Wynika to z tego, iż obecnie możliwość zatrudnienia na podstawie mianowania dotyczy tylko osób z tytułem naukowym (profesora). Ustawodawca nie zauważył, iż dotychczas (tj. do 2011 r.) podstawowa forma zatrudnienia na uczelniach, jaką było mianowanie, nie będzie już nią za kilka lat (gdy wygasną stosunki mianowania osób nieposiadających tytułu naukowego, a nowych nie można już z tymi osobami nawiązać).

Do nauczycieli akademickich zatrudnionych na innej podstawie niż mianowanie mają zastosowanie (por. art. 136 u.s.w.) w zakresie wypowiedzenia umowy o pracę przepisy ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. kodeksu pracy (tekst jedn. w Dz.U. z 2014 r. poz. 1502 z późn. zm.; dalej powoływane jako k.p.). Kodeks pracy nie przewiduje regulacji stanowiącej odpowiednik art. 126 u.s.w. Często dokonane w związku z wykonywaniem podstawowych obowiązków pracowniczych naruszenie cudzych praw własności intelektualnej (w szczególności przywłaszczenie autorstwa istotnego fragmentu cudzego utworu) może być rozpatrywane w kategorii ciężkiego naruszenia obowiązków pracowniczych i rodzić będzie konsekwencje wskazane w art. 52 k.p.

Podstawę do rozwiązania stosunku pracy z mianowanym nauczycielem akademickim bez wypowiedzenia, na gruncie art. 126 u.s.w. stanowi dopuszczenie się przez niego: czynu z art. 115 pr. aut. stwierdzonego prawomocnym wyrokiem sądowym, przy czym może tu chodzić nie tylko o czyn polegający na przywłaszczeniu sobie autorstwa cudzego utworu (które potocznie określa się terminem plagiat, por. art. 115 ust. 1 pr. aut.), ale także o inne postacie naruszenia prawa do autorstwa (utworu lub artystycznego wykonania), jak wprowadzenie w błąd, rozpowszechnianie bez podania nazwiska (art. 115 ust. 2 pr. aut.) czy też publiczne zniekształcenie utworu, artystycznego wykonania, fonogramu, wideogramu, nadania; a nadto dokonanego w inny sposób, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej naruszenia cudzych praw autorskich lub praw pokrewnych (por. art. 115 ust. 3 pr. aut.³²).

Podstawę do rozwiązania umowy w trybie art. 126 pkt 3 u.s.w. stanowi wydanie przez sąd karny prawomocnego wyroku potwierdzającego dopuszczenie się przez nauczyciela akademickiego naruszenia praw autorskich i praw pokrewnych z art. 115 pr. aut.³³ Natomiast w tym punkcie przepisu nie został przywołany jako

B. Kudrycka, A. Kurkiewicz, M. Lenard, M. Miąskiewicz, P. Orzeszko, J. Róg, E. Sieczek, P. J. Suwaj, A. Szymańska, E. Ura, P. Wajda, A. Wiktorowska, G. Winiarz, Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz, Warszawa 2013, wersja elektroniczna, pkt 1 i 3 do art. 118; tak też z odwołaniem się do brzmienia przepisu intertemporalnego H. Izdebski, J. Zieliński, Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz, LEX 2013 r., teza 1 i 2 do art. 118 u.s.w.

32 Przepis ten w sposób bardzo szeroki i dosyć nieprecyzyjny określa działanie, które może polegać na penalizacji. Był on niedawno przedmiotem postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym, który w wyroku z dnia 17 lutego 2015 r. (sygn. akt K15/13) nie dopatrzył się w tej nieprecyzyjności złamania zasady *nullum crimen sine lege*, a przede wszystkim nie doparzył się niezgodności tego przepisu z art. 42 ust.1 Konstytucji RP (który wciela tę zasadę).

33 Przy czym można mieć znaczną wątpliwość, czy to bezrefleksyjne odwołanie do całego art. 115 pr. aut. jest zasadne i celowe. Ponieważ art. 126 u.s.w. daje rektorowi „tylko” uprawnienie, a nie nakłada na niego obowiązku rozwiązania stosunku pracy, to należy postulować i oczekiwać wyważonego realizowania tego uprawnienia.

podstawa do rozwiązania umowy wyrok potwierdzający naruszenie praw własności przemysłowej (np. w związku z popełnieniem „plagiatu” wynalazku). Niemniej w tych przypadkach, gdy zostanie potwierdzone (w prawomocnym wyroku skazującym) naruszenie praw własności przemysłowej stanowiące przestępstwo umyślne (np. w art. 303 czy 304³⁴), to rektor będzie mógł rozwiązać stosunek pracy na podstawie art. 126 pkt. 4 u.s.w.

Kolejną podstawę do stosowania ww. trybu rozwiązania stosunku pracy stanowi prawomocne orzeczenie komisji dyscyplinarnej potwierdzające dopuszczenie się przez mianowanego nauczyciela jednego z rodzajów 6 czynów (wymienienie ma charakter enumeratywny, aczkolwiek poszczególne rodzaje czynów są zróżnicowane w stopniu precyzji ich opisanie).

W pierwszych trzech przypadkach, chodzi o czyny stanowiące „odpowiednik” przestępstwa z art. 115 ust. 1 i 2 pr. aut. (opis/znamię czynu został niemal wprost przejęty z tych przepisów³⁵). Ponieważ komisja dyscyplinarna nie jest organem wymiaru sprawiedliwości, więc nie może orzekać o popełnieniu przez pracownika przestępstwa. Niemniej niektóre czyny podlegające penalizacji mogą być kwalifikowane jako działania uchybiające obowiązkowi nauczyciela lub godności zawodu nauczyciela akademickiego zostały więc dodatkowo objęte zakresem odpowiedzialności dyscyplinarnej i poddane kompetencji komisji.

W czwartym przypadku, szerzej aniżeli w art. 115 ust. 3 pr. aut., wskazano czyny polegające na „innym naruszeniu cudzych praw autorskich lub praw pokrewnych”.³⁶

Ostatnie kategorie czynów polegają na fałszowaniu badań lub wyników badań naukowych (jak wydaje się chodzi tu o własne, jak i cudze wyniki) oraz dokonywaniu innych oszustw naukowych. Ta ostatnia kategoria wydaje się na tyle pojemna, że mogłaby obejmować czyny polegające na przywłaszczeniu sobie autorstwa rozwiązania (wyniku badań naukowych), które stanowiło podstawę wynalazku, wzoru użytkowego powstałego w wyniku badań naukowych. Przypomnijmy bowiem, że zgodnie z art. 86 d u.s.w. do wyników badań naukowych zalicza się: wynalazki, wzory użytkowe, wzory przemysłowe, topografie układów scalonych, wyhodowaną albo odkrytą i wprowadzoną odmianę rośliny.

Rozwiązanie przez rektora stosunku pracy z mianowanym nauczycielem w trybie art. 126 u.s.w. jest „dodatkową karą” poza karami dyscyplinarnymi orzekanymi przez komisję na podstawie art. 140 u.s.w.

Ustawa nie precyzuje zasad odpowiedzialności dyscyplinarnej osób niebędących nauczycielami akademickimi. Do pracowników niebędących nauczycielami

34 Wymienione w art. 303 i 304 p.w.p. przestępstwa mają charakter umyślny; por. J. Raglewski, Komentarz do art. 303 p.w.p., pkt 32, do art. 304 p.w.p. pkt 19, LEX/el, 2009.

35 Pewne różnice w tym trzecim przypadku nie są tutaj przedmiotem analizy.

36 Szerzej niż w ustawie autorskiej, gdyż przepis u.s.w. wskazuje wszystkie „inne” sposoby naruszenia, a nie tylko podejmowane w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, jak stanowi art. 115 ust. 3 pr. aut.

akademickimi, którzy są zatrudniani na podstawie umowy o pracę mają zastosowanie przepisy k.p.

Nowelizacja ustawy z 2014 r. wprowadziła zmiany w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich.³⁷

Przed wszystkim dopuszczono możliwość wszczęcia postępowania dyscyplinarnego po ustaniu zatrudnienia nauczyciela akademickiego w uczelni, nie później jednak aniżeli w ciągu 5 lat od popełnienia czynu. Jeśli jednak czyn zawierałby znamiona przestępstwa (np. z art. 115 pr. aut.), to postępowanie wyjaśniające może być wszczęte aż do upływu okresu przedawnienia przewidzianego dla tego przestępstwa. Ponieważ przestępstwa z ustawy o pr. aut. (art. 115-119³⁸) i p.w.p. są zagrożone karą do 3 lat pozbawienia wolności, które przedawniają się z upływem 5 lat od czasu jego popełnienia (por. art. 101 § 1 pkt 4 k.k.) to w praktyce ten dłuższy niż 5-letni termin raczej nie występowałaby, dlatego przyjęto inne jeszcze rozwiązanie, o którym będzie mowa nieco dalej.

Prowadzenie postępowania dyscyplinarnego już po ustaniu stosunku zatrudnienia może mieć znaczenie wychowawcze, świadczyć o przestrzeganiu przez uczelnię wysokich standardów etycznych. Nadto regulacja ta odgrywa istotną rolę, jeśli z powodu trwania postępowania wyjaśniającego (co często może mieć miejsce w przypadkach skomplikowanych), którego nie udało się zakończyć w okresie stosunku zatrudnienia, przejście do następnego etapu może mieć miejsce już po ustaniu stosunku zatrudnienia.

W art. 144 u.s.w. przewidziano dwa rozwiązania, ułatwiające pociągnięcie do odpowiedzialności dyscyplinarnej osób, które naruszają prawa własności intelektualnej. Po pierwsze, obowiązek wszczęcia z urzędu przez rzecznika dyscyplinarnego postępowania wyjaśniającego, w szczególności w przypadku gdy nauczycielowi akademickiemu zarzuca się popełnienie czynu polegającego na naruszeniu wskazanych dokładnie praw autorskich i praw pokrewnych³⁹ oraz sfalszowaniu badań lub wyników badań naukowych lub dokonaniu innego oszustwa naukowego. Po drugie, tylko w przypadku stawiania nauczycielowi akademickiemu zarzutu naruszenia praw autorskich i pokrewnych oraz fałszowania badań i wyników badań naukowych (tj. wskazanych w art. 144 ust. 3 pkt 1-5 u.s.w.) wszczęcie postępowania dyscyplinarnego nie jest ograniczone w czasie, tj. nie stosuje się przedawnienia.⁴⁰ Dodatkowo zniesiono sześciomiesięczny termin do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, liczony od dnia dowiedzenia się przez rektora lub ministra o popełnieniu czynu (który co prawda nie dotyczył czynów stanowiących przestępstwo).

37 Dotyczy ona odpowiedzialności wszystkich nauczycieli, bez względu na podstawę zatrudnienia.

38 Wyższe zagrożenie kary (art. 116 ust. 3, 118 ust. 1 i 2 pr. aut., art. 305 ust. 3 p.w.p.) przewidziano dla przestępstw nie będących typowo „naukowymi”.

39 Przy czym chodzi tu o te same czyny, które zostały wskazane w art. 126 u.s.w.

40 Jednak po ustaniu zatrudnienia nie może być wszczęte później niż 5 lat od popełnienia czynu lub gdy czyn zawiera znamiona przestępstwa po upływie okresu przedawnienia przewidzianego dla tego przestępstwa (por. art. 130 ust. 3 w zw. z 144 ust. 2 lit. „a” u.s.w.).

Nadto nałożono na rzecznika dyscyplinarnego obowiązek wszczęcia postępowania wyjaśniającego nie później niż w terminie trzech miesięcy od powzięcia wiadomości o popełnieniu czynu skutkującego możliwością ponoszenia odpowiedzialności. Rozwiązanie to bardziej odpowiada realiom, mimo że termin jest krótszy niż pierwotnie to jednak dotyczy podmiotu, który z założenia może od razu profesjonalnie poprowadzić postępowanie. Większa sprawność prowadzenia postępowania wyjaśniającego może wynikać pośrednio z nowego obowiązku nałożonego na rzecznika, tj. niezwłocznego poinformowania rektora lub ministra o niewszczęciu postępowania w terminie 3 miesięcy od dnia powzięcia wiadomości o popełnieniu czynu. Z uwagi na to, że spraw naruszeń dyscyplinarnych jest coraz więcej i w dodatku dotyczą one także osób pełniących funkcje rektorów, prorektorów, w nowelizacji uregulowano funkcjonowanie rzeczników dyscyplinarnych powoływanych przez MNiSzW. Powołanych zostaje szesnastu rzeczników, z których połowa reprezentuje po jednym z obszarów wiedzy⁴¹ (oraz posiada co najmniej stopień doktora habilitowanego), a druga połowa posiada co najmniej stopień doktora nauk prawnych. Zapewnienie udziału prawników w gronie rzeczników jest bardzo dobrym rozwiązaniem, gdyż pozwala ograniczyć (lub co najmniej znacznie wyeliminować) ryzyko wystąpienia błędów proceduralnych oraz merytorycznych związanych ze „stosowaniem” prawa (np. na etapie interpretacji przesłanek odpowiedzialności). Wzrost roli tych rzeczników ministerialnych jest zauważalny w związku z utworzeniem Konwentu Rzeczników (art. 145 lit. „a” u.s.w.), do którego zadań należy formułowanie opinii i wniosków w sprawach niebędących przedmiotem postępowania dyscyplinarnego dotyczących dobrych praktyk w nauce i pracy akademickiej, jak i formułowanie opinii w sprawach szczególnie skomplikowanych wynikających w toczących się postępowaniach oraz podejmowanie prac nad projektami dokumentów określających zasady dobrych praktyk w nauce i szkolnictwie wyższym.⁴²

W celu zapewnienia sprawności postępowania (gdy obwiniony lub rzecznik uchylają się od stawiennictwa) przewidziano możliwość odbywania posiedzeń komisji pod ich nieobecność, ale pod warunkiem że zostali prawidłowo zawiadomieni o terminie i miejscu posiedzenia.⁴³ Uregulowano częściową jawność rozprawy dyscyplinarnej wskazując zamknięty krąg podmiotów (7 kategorii), które mogą w niej uczestniczyć (jedyne dopuszczonymi osobami „postronnymi” są pracownicy uczelni oraz przedstawiciel związku zawodowego, którego członkiem jest obwiniony).

41 Określonych w rozporządzeniu MNiSzW z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (Dz.U. z 2011 r. Nr 179, poz. 1065).

42 Szczegółowe zasady organizacji wewnętrznej konwentu oraz trybu realizacji zadań określa rozporządzenie MNiSzW z dnia 26 września 2014 r., Dz.U. z 2014 r. poz. 1305.

43 Dotychczas dotyczyło to tylko przypadków, gdy obwiniony uchylał się od uczestnictwa, a nie obejmowało przypadków nieobecności rzecznika.

Położono większy nacisk na profesjonalizm postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego, który ma służyć zapewnieniu rzetelności, obiektywności, przejrzystości i sprawności rozpatrywania spraw.⁴⁴

4. Odpowiedzialność studentów i doktorantów z tytułu naruszenia praw własności intelektualnej

U.s.w. przewiduje odpowiedzialność dyscyplinarną studentów za naruszenie przepisów obowiązujących w uczelni oraz za czyny uchybiające godności studenta (art. 211-225). Podczas ostatnich nowelizacji nie zmieniano tych przepisów. Przypomnieć należy tylko, iż w tym rozdziale ustawy znajduje się jedyny przepis, w polskim systemie prawnym, który posługuje się terminem plagiat. Czy zasadnie, to kwestia dyskusyjna.⁴⁵

Nadto zgodnie z art. 214 ust. 4 u.s.w. w przypadku podejrzenia popełnienia przez studenta czynu polegającego na przypisaniu sobie autorstwa istotnego⁴⁶ fragmentu utworu lub innych elementów cudzego utworu rektor niezwłocznie poleca przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego. Ustawa przewiduje, że nie stosuje się przedawnienia w odniesieniu do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego wobec studenta, któremu zarzuca się popełnienie plagiatu. Podobnie reguły odpowiedzialności dyscyplinarnej dotyczą doktorantów. Albowiem na podstawie art. 226 u.s.w. odpowiadają oni za naruszenie przepisów obowiązujących w uczelni oraz za czyny uchybiające godności doktoranta na zasadach określonych w art. 211-224 u.s.w. W trakcie przewodu doktorskiego, jak i po jego zakończeniu już na podstawie przepisów u.tyt.st.nauk. możliwe jest odpowiednio stwierdzenie przez radę jednostki lub Centralną Komisję nieważności postępowania w sprawie nadania stopnia (art. 29 a u.tyt.st.nauk.) oraz wznowienie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora (art. 29 u.tyt.st.nauk.) w związku z naruszeniami praw autorskich.

Ostatnia nowelizacja nie wniosła zmian do regulacji z art. 193 u.s.w., który w praktyce stanowi najważniejsze narzędzie walki ze zjawiskiem przywłaszczania autorstwa w pracach dyplomowych. Uczelnia posiada uprawnienie do odebrania⁴⁷ tytułu zawodowego (magistra, licencjata) w przypadku, gdy w pracy stanowiącej podstawę nadania tego tytułu zawodowego student przypisał sobie autorstwo istotnego fragmentu lub innych elementów cudzego utworu lub ustalenia naukowego (którym może być odkrycie naukowe).

44 Na podstawie tego przepisu zostało wydane nowe rozporządzenie MNiSzW z dnia 17 października 2014 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego prowadzonego wobec nauczycieli akademickich oraz sposobu wykonywania i zatarcia kar dyscyplinarnych; opubl. w Dz.U. z 2014 r. poz. 1430.

45 Należałoby rozważyć celowość swobodnego ujednolicenia terminologii w ustawie i wzorowania się na art. 144 u.s.w.

46 Istotność może być oceniana w kategorii ilościowej i/lub jakościowej.

47 Odbywa się to w związku z wydaniem decyzji o stwierdzeniu nieważności postępowania w sprawie nadania tytułu zawodowego.

5. Zakończenie

Wejście w życie w październiku 2014 r. nowych przepisów niemal zbiegło się z opublikowaniem przez NIK informacji o wynikach kontroli nt. ochrony praw autorskich w pracach dyplomowych w szkołach wyższych.⁴⁸

Pomimo że nie stwierdzono wielu drastycznych uchybień w procedurach nadawania tytułów zawodowych czy częstych (nagminnych) przypadków występowania plagiatów w pracach dyplomowych, to jednak zastanawiające jest, że na 14 skontrolowanych jednostek tylko pięć otrzymało ocenę pozytywną. Zasadnie w raporcie wskazano, że przydatność programów antyplagiatowych jest zróżnicowana (np. mniejsza w pracach z zakresu nauk ścisłych) i uzależniona od zawartości baz danych. Zauważono, że programy pomagają wykryć nieujawnione zapożyczenia (pełnią funkcje prewencyjne – uświadamiają, że ryzyko wykrycia naruszeń wzrasta), ale nie zapewnią, że teraz powstawać będą tylko oryginalne prace. W raporcie podkreślono, że kluczowe znaczenie ma podejmowanie działań związanych z upowszechnianiem wiedzy o zasadach poszanowania cudzej własności intelektualnej, zasadach cytowania oraz właściwa opieka promotorska. Uważam, że w tym też kierunku powinny zmierzać działania podejmowane na uczelniach.

48 Raport z dnia 31 października 2014 r., por. przypis nr 12.

**A FEW COMMENTS ON THE CONSEQUENCES OF A BREACH
OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE AMENDED
HIGHER EDUCATION ACT**

Intellectual property rights currently play a very important role in educational institutions. The rules on managing and commercializing intellectual property created by scientists, PhD candidates and students, as well as rules governing disciplinary responsibility (besides civil and criminal liability) in the case of infringement of intellectual property rights, were already present in the Act of 27 July 2005 on Higher Education. Recent amendments of that act (enacted in 2011 and 2014) introduce significant changes in this field. More emphasis has been placed on combating the illegal use of copyright works in degree theses. This is to be achieved by obligatory proof checking of each paper with anti-plagiarism software and establishing a national database (repository) of degree theses.

Słowa kluczowe: prawo własności intelektualnej, prawo autorskie, odpowiedzialność dyscyplinarna, plagiat, programy antyplagiatowe, repozytorium prac dyplomowych

Keywords: intellectual property rights, copyright, disciplinary responsibility, plagiarism, anti-plagiarism software (system), national repository of degree theses